

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ПРИБУТКУ І РЕНТАБЕЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Наведено ряд особливостей, які характерні для сільськогосподарських підприємств. Розглянуто важливість, поняття і види показників рентабельності, фактори впливу на прибуток сільськогосподарських підприємств і вказані можливі методи збільшення показників рентабельності і прибутковості підприємств даної галузі.

Аннотация. Указан ряд особенностей, которые характерны для сельскохозяйственных предприятий. Рассмотрены важность, понятие и виды показателей рентабельности, факторы влияния на прибыль сельскохозяйственных предприятий и указаны возможные методы увеличения показателей рентабельности и прибыльности предприятий данной отрасли.

Annotation. A number of features that are specific to farms are listed. The importance, notion and types of profitability indexes, the factors of impact on the farm income are discussed and possible methods of increasing the profitability indices and profitability of companies in the industry are offered.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, сезонність, результати діяльності, прибутковість, чистий прибуток, ціна, ефективність, загальна рентабельність підприємства, рентабельність продукції, рентабельність продажів, рентабельність активів, рентабельність поточних активів, рентабельність акціонерного капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність основних фондів, рентабельність основних засобів, рентабельність виробничої діяльності (окупність витрат), рентабельність трудових витрат.

Сільське господарство є однією з найважливіших галузей народного господарства. Воно виробляє продукти харчування для населення, сировину для переробної промисловості, забезпечує й інші потреби суспільства. Тому актуальною на сьогодні є проблема подальшого підвищення рівня ефективності цієї галузі. Зокрема галузь сільського господарства має ряд особливостей, які відрізняють її від інших, а саме:

- 1) аграрні підприємства працюють в умовах ризику і невизначеності, тому що в сільському господарстві економічний процес відтворення тісно переплітається з біологічними процесами;
- 2) сільськогосподарське виробництво здійснюється в різних ґрунтово-кліматичних умовах – гарних, середніх і поганих, що безпосередньо позначається на результатах господарської діяльності підприємств;
- 3) на відміну від промисловості, до процесу сільськогосподарського виробництва залучено не три, а чотири ресурси – основні й оборотні фонди, живу працю і землю, причому земля в сільському господарстві є головним засобом виробництва;
- 4) для сільського виробництва характерною є сезонність виробництва, яка проявляється в нерівномірному використанні робочої сили, засобів виробництва, а також у нерівномірному надходженні продукції та доходів протягом року;
- 5) сільське господарство – це кредитомістка галузь, яка не може нормально розвиватися без додаткових фінансових ресурсів;
- 6) сільське господарство є менш інвестиційно привабливою галуззю порівняно з рядом інших галузей народного господарства, що спричинено тривалим періодом виробництва сільськогосподарської продукції;
- 7) у сільському господарстві порівняно з іншими галузями значно ускладнюється процес управління виробництвом [1].

Без аналізу рівня рентабельності продукції не можна правильно вирішити питання структури сільськогосподарського виробництва, його спеціалізації, розміщення на території країни, визначити ефективність виробництва тієї чи іншої сільськогосподарської продукції. За рівнем рентабельності продукції держава встановлює рівень закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Саме тому аналіз рентабельності продукції на сільськогосподарському підприємстві становить значний інтерес і має велике значення для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва [2].

Проблематикою рентабельності в сільському господарстві займалися багато науковців. Зокрема, Бужин О. А., Мальований М. І., Лавров Р. В., Баранчук Ю. В., Білан Ю. Б., Буняк Н. М., Мельник Л. Л., Горьовий В. П. Вчені розглядали питання рентабельності виробництва різних галузей сільського господарства та надали ряд доречних та ефективних рекомендацій щодо підвищення прибутковості.

Насамперед, рентабельність – це якісний вартісний показник, що характеризує рівень віддачі витрат або міру використання наявних ресурсів у процесі виробництва й реалізації товарів, робіт та послуг [3].

Щоб чіткіше уявити ситуацію, необхідно уточнити, що за даними 2012 року по Україні рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах становив 20,5 %, що на 6,5 % менше, ніж у 2011 році. Якщо розглядати детальніше, то стосовно продукції рослинництва цей показник становить 22,3 %, а тваринництва 14,3 %.

Прибуток від реалізації продукції сільського виробництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2012 році становив 1 437,8 млн грн, що на 151,3 млн грн більше, ніж у 2011 році.

Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області станом на 2012 рік становив 23 %, що на 4,5 % менше ніж, показник 2011 року [4].

У ринковій економіці результати діяльності оцінюються системою показників, основним серед яких є рентабельність, що визначається як відношення прибутку до певного показника функціонування сільськогосподарського підприємства. У процесі розрахунку рентабельності можна використовувати різні показники прибутку. Це дає змогу виявити не лише економічну ефективність роботи підприємства, а й оцінити інші сторони його діяльності. Нормою прибутку вважається показник рентабельності, обчислений відсотковим співвідношенням суми чистого прибутку до обсягу товарообігу чи вартості всього капіталу.

У таблиці розглянуто різні види рентабельності [3].

Таблиця

Види рентабельності

Назва	Формула
Економічна рентабельність (прибутковість) сільськогосподарського підприємства	$R_o = \frac{П}{Т} \times 100$, де R_o – загальна економічна рентабельність господарської діяльності підприємства; $П$ – сума прибутку (валового або чистого); $Т$ – обсяг товарообігу
Рентабельність виробничих фондів сільськогосподарського підприємства	$R_f = \frac{П}{(Проф + Мз)} \times 100$, де R_f – рентабельність основних фондів; $П$ – сума прибутку (валового або чистого); $Проф$ – середня вартість основних засобів; $Мз$ – середня вартість матеріальних обігових коштів
Рентабельність продукції	$R_p = \frac{Пр}{Ср} \times 100$, де $Пр$ – прибуток від реалізації продукції за певний період; $Ср$ – повна собівартість реалізованої продукції
Рентабельність продажів	$R_{пр} = \frac{Пр}{В} \times 100$, де $Пр$ – прибуток від реалізації; $В$ – виторг від реалізації без податків, які включаються в ціну продукції
Рентабельність активів	$R_a = \frac{Пз}{Ка} \times 100$, де $Пз$ – загальний прибуток підприємства за рік; $Ка$ – середня сума активів за балансом
Рентабельність поточних активів	$R_{па} = \frac{Пч}{ср.П.А} \times 100$, де $Пч$ – чистий прибуток; $ср.П.А$ – середня величина поточних активів (обігових коштів) підприємства
Рентабельність акціонерного капіталу	$R_{ак} = \frac{Пч}{Кс(а)} \times 100$, де $Кс(а)$ – статутний капітал (номінальна вартість проданих акцій)
Рентабельність власного капіталу	$R_{вк} = \frac{Пч}{Кв} \times 100$, де $Пч$ – чистий прибуток підприємства в розрахунковому році; $Кв$ – величина власного капіталу, яка береться за балансом як сума активів за винятком усіх боргових зобов'язань
Рентабельність основних фондів	$R_{оф} = \frac{Пч}{((Офн + Офк) / 2)} \times 100$, де $Пч$ – чистий прибуток; $Офн, Офк$ – відповідно основні фонди на початок і кінець періоду
Рентабельність основних засобів	$R_{ос} = \frac{Пч}{Фср} \times 100$, де $Пч$ – чистий прибуток; $Фср$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів
Рентабельність виробничої діяльності (окупність витрат)	$R_{вд} = \frac{Пч}{Врп} \times 100$, де $Пч$ – чистий прибуток; $Врп$ – сума витрат реалізованої продукції
Рентабельність трудових витрат	$R_{тр.в} = \frac{Пч}{Чоб} \times 100$, де $Пч$ – чистий прибуток; $Чоб$ – середньооблікова чисельність працівників

Вивчення системи показників рентабельності сільськогосподарського підприємства рекомендується проводити в динаміці і, якщо можливо, у порівнянні з показниками інших аналогічних торгових підприємств [2].

Прибуток і рентабельність в умовах формування ринкової економіки є найважливішими показниками господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Сума та рівень прибутку формуються під впливом великої кількості різних факторів, що здійснюють на них як позитивний, так і негативний вплив. Кількість факторів, що визначають величину прибутку і рентабельності, настільки велика, що навряд чи можна її чітко обмежити. Усю сукупність факторів можна розподілити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх чинників, що впливають на прибуток і рентабельність, належать ресурсні чинники (величина і склад ресурсів, стан ресурсів, умови їх експлуатації), а також фактори, пов'язані зі збільшенням виторгу.

До основних зовнішніх факторів, що формують прибуток сільськогосподарського підприємства можна віднести такі:

1. Місткість ринку. Чим більша місткість ринку, тим більше можливостей у підприємства одержати прибуток.
2. Розвиток конкуренції негативно впливає на суму та рівень прибутку, тому що він призводить до усереднення норми прибутку. Конкурентна боротьба вимагає певних витрат, що знижують суму прибутку.

3. Розмір цін. В умовах конкуренції підвищення цін не завжди приводить до адекватного підвищення продажних цін. Сільськогосподарські підприємства прагнуть менше працювати з посередниками, вибирати серед постачальників тих, хто пропонує товари одного рівня якості за нижчими цінами.

4. Ціни на послуги підприємств транспорту, комунального господарства, ремонтних та інших підприємств. Підвищення цін і тарифів на послуги збільшує поточні витрати підприємств, зменшує прибуток і знижує рентабельність торговельної діяльності.

5. Розвиток профспілкового руху. Підприємство прагне до обмеження витрат на заробітну плату. Інтереси працівників висловлюють профспілки, які ведуть боротьбу за підвищення розмірів оплати праці, що створює передумови для зниження прибутку підприємства.

6. Розвиток діяльності громадських організацій споживачів товарів і послуг.

7. Регулювання державою діяльності сільськогосподарських підприємств. Цей фактор належить до числа основних [5].

Отже, показник рентабельності виробництва має особливо велике значення в сучасних ринкових умовах, коли керівництву підприємства потрібно постійно приймати ряд неординарних рішень для забезпечення прибутковості, а отже, й фінансової стійкості підприємства. У процесі визначення резервів підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва необхідно визначити розміри грошового виторгу від реалізації та собівартості продукції. Формування собівартості кожного виду продукції має свою специфіку і перелік витрат, що до неї включаються. Кризовий стан економіки на даний момент зумовлює потребу оперативно оцінювати фактичні та планові показники результатів економічної діяльності сільськогосподарського виробництва залежно від часового інтервалу та ситуацій, що можуть скластись у процесі виробничого циклу [6].

Собівартість є вагомою складовою ціни продукції, що безпосередньо впливає на економічну ефективність та конкурентоспроможність продукції. Тому об'єктивний та оперативний аналіз фактичного стану і можливих змін у собівартості продукції дає більше можливостей для прийняття правильних рішень щодо підтримки необхідного рівня конкурентоспроможності. Важливим фактором рентабельності є визначення напряму господарювання, виходячи з наявних ресурсів та ринків збуту.

Сільськогосподарські товаровиробники повинні значну увагу приділяти питанням планування витрат, виходячи з показників минулих років. У процесі планування виробництва нового виду сільськогосподарської продукції необхідно ретельно зважити наявні ресурси і можливість їх використання у такому виробництві, враховуючи науково-технічний прогрес (технологію обробки насіння, вирощування саджанців, догляду за тваринами та ін.). Обов'язковим є планування ринків збуту, адже збільшення обсягів продажу приводить до збільшення рентабельності підприємства. Важливо використовувати методику "самострахування", не слід зациклюватись на виробництві одного виду продукції, тому що в аспекті сільськогосподарського виробництва це нерентабельно [7].

Наук. керівн. Сапрун Г. Г.

Література: 1. Подольська В. О. Фінансовий аналіз : навч. посібн. / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – К. : Центр навчальної літератури, 2011. – 204 с. 2. Мамонтова М. А. Умови забезпечення фінансової стійкості підприємств / М. А. Мамонтова // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 103–106. 3. Фінансовий аналіз : навч. посібн. / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк та ін. – К. : КНЕУ, 2010. – 592 с. 4. Сільське господарство України за 2012 рік. – К. : Держкомстат України, 2013. – 337 с. 5. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К. : КНЕУ, 2008. – 624 с. 6. Борисова В. А. Методологічні основи аналізу фінансового стану підприємств агропромислового виробництва / В. А. Борисова // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 63–68. 7. Лепеха Л. Л. Рентабельність аграрних підприємств та стратегія її забезпечення [Електронний ресурс] / Л. Л. Лепеха. – 2010. – Режим доступу : www.elibrary.nabir.edu.ua. 8. Приса В. Й. Управління ризиком фінансової стійкості підприємства / В. Й. Приса // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 67–72. 9. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – 2-е изд. – К. : Ника-Центр, 2002. – 752 с. 10. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посібн. / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2007. – 654 с. 11. Мельник Л. Л. Прибутковість і рентабельність фермерських господарств в Україні / Л. Л. Мельник // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 206.